

Dr. sc. Ante Carić
profesor Pravnog fakulteta Sveučilišta u Splitu u mirovini

MLAĐI PUNOLJETNICI I DUGOTRAJNI ZATVOR: QUO VADIS HRVATSKO MALOLJETNIČKO KAZNENO ZAKONODAVSTVO? ¹

UDK: 343. 915 (497.5)

Primljeno: 1. V. 2009.

Prethodno priopćenje

U članku se najprije daje kratak pregled razvoja pravnog položaja kategorije mlađih punoljetnika u hrvatskom kaznenom zakonodavstvu od njezinog uvođenja 1959. god. do donošenja Zakona o sudovima za mladež 1997. god. Autor podvrgava kritici uvođenje kazne dugotrajnog zatvora za mlade punoljetnike novelom Kaznenog zakona 2006. god. Na temelju analize međusobnog odnosa Kaznenog zakona i Zakona o sudovima za mladež, koji se odnos na identičan način određuje u čl. 11. KZ i čl. 3. ZSM, autor zaključuje da su odredbe Zakona o sudovima za mladež primarni, a odredbe Kaznenog zakona supsidijarni propis. Stoga smatra da nije bilo pravnog temelja da se u čl. 53. st. 5. KZ za mlade punoljetne osobe propiše kazna dugotrajnog zatvora, već da rješenje toga pitanja treba prepustiti Zakonu o sudovima za mladež.

Ključne riječi: *mlađi punoljetnici, kazna dugotrajnog zatvora, Hrvatska, Kazneni zakon, Zakon o sudovima za mladež*

U najvećem broju kaznenih zakonodavstava u svijetu postoje dvije dobne kategorije počinitelja kaznenih djela i svaka od njih uživa manje ili više različit pravni položaj. Razdvaja ih dobna granica kaznenopravnog punoljetstva, koja se redovito određuje dostignutim brojem kalendarskih godina života mladog čovjeka. U većini srednjoeuropskih država ona iznosi 18 godina.

Postojanje fiksnih granica kaznenopravnog punoljetstva stvara mnogo poteškoća u svakodnevnoj sudskoj praksi. Te su poteškoće veće što su veće razlike u legalnom položaju maloljetnih i punoljetnih počinitelja. Osim toga, fiksne granice kaznenopravnog punoljetstva ne odgovaraju životnoj stvarnosti, jer se razvoj mladog čovjeka u vrijeme fizičkog, duševnog i osobito socijalnog sazrijevanja ne može svesti u strogo određene zakonske okvire. Stoga se 30-ih godina prošlog stoljeća pojavila ideja da se u kaznena zakonodavstva uvede nova dobna kategorija počinitelja sa ciljem da se ublaži nagli prijelaz iz odgojnog prava maloljetnika u punitivno kazneno pravo punoljetnih osoba. Istovremeno, pomoću

¹ Rad predstavlja neznatno izmijenjeno izlaganje autora na međunarodnom kolokviju „Ius criminale, quo vadis?“ održanom u Rijeci 5. travnja 2008. u povodu desetogodišnjice rada Zavoda za kaznene znanosti Mošćenice Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci.

ove dobne kategorije želi se omogućiti širenje i primjena maloljetničkih sankcija i na punoljetne počinitelje koji još nisu dostigli punu zrelost. Dobna kategorija o kojoj je riječ, dobila je naziv mlađi punoljetnici (engl. *young adults*, franc. *jeunes adultes*, njem. *Heranwachsende*, tal. *minore maggiorenni*).

Pojam mlađi punoljetnik prvi put se spominje u prvoj noveli Krivičnog zakonika iz 1959. god. To je punoljetna osoba koja u vrijeme suđenja nije navršila dvadeset jednu godinu života. U načelu se prema takvim počiniteljima primjenjuje opće kazneno pravo uz izuzetnu i veoma ograničenu primjenu maloljetničkih sankcija. Sljedeći korak u uređenju pravnog položaja mlađih punoljetnika učinjen je donošenjem Krivičnog zakona SFRJ 1976. god., kada je ukinuta izuzetna primjena maloljetničkog kaznenog prava, povećan je broj odgojnih mjera na pet, ali nije bila predviđena mogućnost izricanja kazne maloljetničkog zatvora kao jedine kaznene sankcije predviđene za maloljetnike.

Odlučan korak naprijed u uređenju pravnog položaja mlađih punoljetnika učinjen je 1997. god. kada su po prvi put u Hrvatskoj odredbe o mlađim punoljetnicima izdvojene iz općeg kaznenog zakonodavstva i smještene u poseban zakonski akt – Zakon o sudovima za mladež. U njemu je potpunije, detaljnije i na suvremen način uređen kako materijalnopравни tako i procesnopравни položaj mlađih punoljetnih osoba. Tako je u čl. 108. ZSM propisano da za mlade punoljetnike vrijedi opće kazneno pravo, što znači da se na njih primjenjuju sankcije iz Kaznenog zakona, ali su uz načelno stajalište o primjeni sankcija za punoljetnike predviđene i dvije korekcije, odnosno dopune: prva se sastoji u mogućnosti blažeg tretmana mlađih punoljetnika pri izricanju sankcija iz Kaznenog zakona, a drugom je propisana mogućnost ograničene primjene maloljetničkog kaznenog prava.

U pogledu blažeg tretmana mlađih punoljetnika, Zakon polazi od općeusvojenog stajališta u europskim zakonodavstvima koja predviđaju mlade punoljetnike kao posebnu dobnu kategoriju, da je mlada dob počinitelja sama po sebi dovoljna okolnost za blaže postupanje prema njemu.² Tako je pri ublažavanju kazne zatvora sud vezan gornjom granicom od 12 godina i tu granicu može prijeći i odmjeriti kaznu zatvora do 15 godina samo u dva slučaja najtežih kaznenih djela. Što se tiče primjene maloljetničkog kaznenog prava, Zakon o sudovima za mladež povećao je broj odgojnih mjera na šest od ukupno osam koliko ih je propisano u Zakonu, a uz to je predviđena i mogućnost primjene maloljetničkog zatvora. Time, međutim, nisu iscrpljene sve mogućnosti za izbor najpogodnije sankcije kad se sudi mlađim punoljetnicima, jer sud ima na raspolaganju još devet sankcija općeg kaznenog prava. Tako dobijamo impozantan broj od ukupno 16 izdiferenciranih sankcija kojima se omogućava vrlo velika individualizacija tretmana mlađih punoljetnih počinitelja.

² Za usporedni pregled pravnog položaja mlađih punoljetnika u europskim kaznenim zakonodavstvima, vidi pobliže Carić, Ante: Mlađi punoljetni počinitelji kaznenih djela i novela Kaznenog zakona iz 2006. godine, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Zagrebu posvećen prof. dr. sc. Franji Bačiću, Zagreb, 2007., str. 283.-292.

Ovakav progresivan razvoj pravnog položaja mlađih punoljetnika zaustavljen je donošenjem novele Kaznenog zakona 2006. god., čija je opća značajka pooštavanje represije prema svim kategorijama počinitelja, a osobito prema mlađim punoljetnicima. Ne ulazeći na ovom mjestu u odredbe o povišenju donje i (ili) gornje granice zapriječene kazne, odredbe kojima se ograničava mogućnost ublažavanja kazne ili smanjuje mogućnost primjene uvjetne osude, koje u jednakoj mjeri pogađaju sve počinitelje, valja istaći da je pogoršanju pravnog položaja mlađih punoljetnika najviše pridonijela izmjena čl. 53. KZ, kojom je za njih predviđena mogućnost izricanja kazne dugotrajnog zatvora u trajanju od 20 do 40 godina. Ovakvo drastično pooštavanje represije prema ovoj dobnoj kategoriji počinitelja u suprotnosti je s jasno izraženom tendencijom u mnogim europskim zakonodavstvima da se prema mlađim punoljetnicima ograniči, odnosno isključi primjena najstrožih kazni. Tako primjerice, umjesto kazne doživotnog zatvora u Njemačkoj se može mlađem punoljetniku izreći zatvor od 10 do 15 godina, u Austriji umjesto doživotnog zatvora kazna zatvora od pet do 20 godina, a u Škotskoj se doživotni zatvor može zamijeniti upućivanjem mlađeg punoljetnika u ustanovu za mlade na neodređeno vrijeme. Čak četiri od pet država s područja bivše Jugoslavije zabranjuju mlađim punoljetnicima izricanje najstrože kazne: Krivični zakonik Makedonije zabranjuje izricanje kazne doživotnog zatvora, Krivični zakonik Crne Gore kazne zatvora u trajanju od 30 godina, Krivični zakonik kazne zatvora u trajanju od 30 do 40 godina, a prema Kaznenom zakoniku Federacije Bosne i Hercegovine ne može se mlađem punoljetniku izreći dugotrajni zatvor u trajanju od 20 do 30 godina. Uvođenjem kazne dugotrajnog zatvora u trajanju od 20 do 40 godina hrvatsko kazneno zakonodavstvo omogućava mlađim punoljetnicima izricanje kazne zatvora u najduljem trajanju. Tako je gornja granica kazne zatvora za mlađe punoljetne osobe u Austriji, Srbiji, Crnoj Gori i Makedoniji 20 godina, u Njemačkoj i Bosni i Hercegovini 15 godina, a u Švedskoj ona iznosi 10 godina.

Ostalo je nejasno čime se rukovodio hrvatski zakonodavac kad se odlučio na ovako oštar zaokret u zakonskoj kaznenoj politici prema ovoj dobnoj kategoriji počinitelja kaznenih djela. Tako se u Nacrtu konačnog prijedloga Zakona o izmjenama i dopunama Kaznenog zakona u obrazloženju uz čl. 4. ne navode nikakvi razlozi za takav korak, osim što se konstatira da je “..... promijenjena dobna granica za izricanje kazne dugotrajnog zatvora snižavanjem s dvadeset jedne godine života na osamnaest godina”.³ U raspravama među teoretičarima i praktičarima koje su uslijedile nakon usvajanja novele Kaznenog zakona uvođenje kazne dugotrajnog zatvora mlađim punoljetnicima nije izazvalo osobitu pozornost. Ipak, u materijalima za XIX. savjetovanje Hrvatskog udruženja za kazneno pravo i praksu na kojemu je razmatrana tema “Pravna i praktična pitanja strožeg kaznenog prava u Republici Hrvatskoj” nedvosmisleno je rečeno da je uvođenju kazne dugotrajnog zatvora mlađim punoljetnim osobama zakonodavac pristupio “na osnovi vrlo negativnih reakcija kako opće tako i stručne javnosti na mlade počinitelje najtežih kaznenih djela i nemogućnost osude mlađih punoljetnika na

³ Vidi Nacrt konačnog prijedloga Zakona o izmjenama i dopunama Kaznenog zakona, Ministarstvo pravosuđa RH, Zagreb, travanj 2006., str. 40.

kaznu dugotrajnog zatvora”.⁴ Budući da je citat preuzet iz članka autora koji je bio član povjerenstva za izmjene i dopune Kaznenog zakona, nameće se zaključak da je *occasio legis* za propisivanje dugotrajnog zatvora mlađim punoljetnicima ipak bio određen slučaj iz sudske prakse. Radi se o predmetu Srđana Mlađana, kojemu je Županijski sud u Zagrebu u studenom 2002. godine izrekao maksimalnu kaznu zatvora u trajanju od 15 godina za više teških kaznenih djela ukuljučujući i teško ubojstvo policajca. Slučaj ovog mlađeg punoljetnika izazvao je veliku medijsku pozornost (u dnevnom tisku počinitelj je nazvan „sisački monstrum“), jer je ubojstvo policajca počinio u vrijeme dok se nalazio u bijegu s izdržavanja desetogodišnje kazne na koju je suđen zbog dvostrukog ubojstva. Prilikom objavljivanja presude predsjednica vijeća za mladež naglasila je da je počinitelju izrečena maksimalna kazna koja se može izreći mlađem punoljetniku. U javnosti se nakon izricanja kazne špekuluiralo s nagađanjima da će osuđeni Mlađan biti pušten na slobodu i prije nego što izvrši veći dio dosuđene kazne, ali je široj javnosti ostalo nepoznato da mu je kaznu zatvora od 15 godina sud izrekao primjenom odredbe čl. 62. st. 2. Kaznenog zakona, dakle neovisno od desetogodišnje kazne sa čijeg je izvršenja pobjegao. To znači da će osuđeni Mlađan, nakon što izdrži dosuđenu kaznu zatvora od 15 godina, nastaviti s izdržavanjem ostatka desetogodišnje neizdržane kazne.

Način na koji je zakonodavac u čl. 53. st. 5. Kaznenog zakona proširio primjenu dugotrajnog zatvora i na mlađe punoljetne osobe zaslužuje oštru kritiku. U citiranom je članku, naime, riječ „dvadeset jednu godinu“, koja je označavala donju dobnu granicu izricanja kazne dugotrajnog zatvora, zamijenjena riječju „osamnaest godina“, tako da taj članak sada glasi: “Kazna dugotrajnog zatvora ne može se izreći počinitelju koji u vrijeme počinjenja kaznenog djela nije navršio osamnaest godina“. Već na prvi pogled očigledno je da je ovakva odredba potpuno nepotrebna: ako se maloljetniku ne može izreći nijedna kazna propisana u Kaznenom zakonu za punoljetne počinitelje, čemu onda služi izričita zabrana izricanja kazne dugotrajnog zatvora? Zato odredbu čl. 53. st. 5. Kaznenog Zakona treba brisati.

Otvoreno je pitanje je li Kazneni zakon pravo mjesto za određivanje primjene dugotrajnog zatvora na mlađe punoljetnike. Za rješenje pitanja kojim bi zakonskim aktom trebalo predvidjeti takvu mogućnost mjerodavan je odnos dvaju postojećih zakona, tj. Kaznenog zakona i Zakona o sudovima za mladež. Oba navedena zakonska akta sadrže potpuno identično rješenje u pogledu njihovog međusobnog odnosa: članak 11. Kaznenog zakona i članak 3. Zakona o sudovima za mladež propisuju da se odredbe Kaznenog zakona primjenjuju samo ako u Zakonu o sudovima za mladež nije drukčije propisano. To znači da je Zakon o sudovima za mladež pripramni propis koji ima prednost pred Kaznenim zakonom kao supsidijarnim propisom. O primjeni općeg kaznenog prava, tj. odredaba o sankcijama iz Kaznenog zakona na mlađe punoljetnike govori se u čl. 110. Zakona o sudovima za mladež. Prema tom članku, kazna zatvora za mlađe punoljetnike ne

⁴ Vidi Kos, Damir: Osnovne karakteristike šeste novele Kaznenog zakona, Hrvatski ljetopis za kaznenio pravo i praksu, vol. 13, broj 2/2006., str. 411.

može biti dulja od 12 godina, osim za djelo za koje je propisana kazna dugotrajnog zatvora ili za stjecaj najmanje dva kaznena djela za koja je propisana kazna zatvora dulja od 10 godiina, kada može iznositi do 15 godina. To je, dakle gornja granica kazne zatvora koja je za kategoriju mlađih punoljetnika predviđena u Zakonu o sudovima za mladež. Slijedi zaključak da se Kaznenim zakonom ne može mlađim punoljetnicima propisati izricanje kazne dugotrajnog zatvora, već bi rješenje tog pitanja trebalo prepustiti Zakonu o sudovima za mladež. Jedino je taj Zakon nadležan za autonomno rješenje pitanja primjene općeg kaznenog prava na mlađe punoljetne osobe.

Situaciju nastalu uvođenjem u Kazneni zakon dugotrajnog zatvora i za kategoriju mlađih punoljetnika razmatrala je radna grupa ustrojena rješenjem Ministarstva pravosuđa od 2. veljače 2005. godine sa zadatkom da izradi izmjene i dopune Zakona o sudovima za mladež. Ta je radna grupa, među ostalim, ponudila i odgovarajuće rješenje ovog problema i uputila ga Ministarstvu pravosuđa na daljnju proceduru neposredno nakon stupanja na snagu Novele Kaznenog zakona u listopadu 2006. godine. Međutim, Ministarstvo pravosuđa još uvijek se o njemu nije izjasnilo, a niti ga je uputilo u saborsku proceduru. Stoga ću svoje izlaganje o pravnom položaju mlađih punoljetnih počinitelja kaznenih djela završiti pitanjem posuđenim iz naziva ovog međunarodnog skupa: *quo vadis* hrvatsko maloljetničko kazneno zakonodavstvo?

YOUNG ADULTS AND LONG TERM IMPRISONMENT: QUO VADIS CROATIAN JUVENILE CRIMINAL LEGISLATION?

Firstly in this article a brief overview is given of the development of the legal position of the category of young adults in Croatian criminal legislation since its introduction in 1959 till the passing of the Youth Courts Act in 1997. The author criticises the introduction of the punishment of long term imprisonment for younger adults with the amendment to the Criminal Code in 2006. On the basis of the analysis of the mutual relation between the Criminal Code and the Youth Courts Act, (this relation is in an identical way determined in art. 11 of the Criminal Code (*KZ*) and art. 3 of the Youth Courts Act (*ZSM*)), the author concludes that the provisions of the Youth Courts Act are primary and the provisions of the Criminal Code are subsidiary regulation. Therefore, the author believes that was no legal basis in art. 53 section 5 Criminal Code (*KZ*) to prescribe young adults a punishment of long term imprisonment. Rather, the solution to that question should be left to the Youth Courts Act.

Key words: *young adults, long term imprisonment, Croatia, Criminal Code, Youth Courts Act*